

SPECIMEN
**HISTORIÆ LITTERARIÆ
FENNICÆ,**

CUJUS
PARTEM PRIMAM

Conf. Ampl. Facult. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,

publice ventilandam sistunt

PETRUS JOH. ALOPÆUS,

Phil. Mag.

Et

PAULUS JOHANNES HEINTZIUS,

Wiburgenses,

In Audit. Maj. die IV. Dec. A. MDCCXCIII.

Horis ante meridiem solitis.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

IN SACRAM REGIAM MAJESTATEM

SPECTATÆ FIDEI VIRO,

Theologiæ at Regium Gymnasium Borgoënse Lectori,

ADMODUM REVERENDO & PRÆCLARISSIMO

DOMINO

Mag. MAGNO JACOBO ALOPÆO,

Patri Indulgentissimo,

Pagellas hæcæ pio animo sacratas esse voluit, de-
buit,

Patris Optimî

filius obsequentissimus

PETRUS JOHANNES ALOPÆUS.

Quemadmodum Historiæ multis nominibus commendabile studium, magna cum solertia atque critices vii diligenti adhibito, tractare cœperunt recentiorum in primis temporum eruditi; sic Fennia quoque viri doctissimi, laudabili æmulationis zelo accensi, ad illustrandam præcipue Historiam Patriæ, tenebris spissis hucusque involutam, animum sedulo appulerunt. Sed defectus Scriptorum Historicorum antiquioris ævi, bella frequentia ñsque conjunctæ vastationes, quas passa est Fennia nostra, varii denique alii casus infelices effecerunt, ut Historia Fennia antiquior longe majori, quam plerarumque ceterarum nationum Europæarum, obscuritate laboret. Cum enim alii Europæ populi a multis inde sæculis suos habuerunt scriptores, qui si non semper Historias condiderunt pragmaticas numerisve omnibus absolutas, sui tamen temporis res gestas præcipuas litteris consignarunt, sicque ab oblivione eas vindicarunt; Fenni

contra omni fere ævo in ejusmodi Historicorum penuria fuerunt. Facile quidem excusantur majores nostri antiquissimi, utpote a quibus, quamdiu pagani adhuc essent, neque artis scribendi haberent peritiam, ejusmodi conatus expectari nequiverunt; sed postquam, Religione Christiana a Fennis recepta, litterarum quoque usus iis simul innotuit, adeo tamen parce Patriæ suæ Historiam curarunt, ut ne nomen quidem extet ullius Historiæ Fennicæ scriptoris, qui sub diturna Religionis Romano-Catholicæ in Fennia dominatione, vixerit. Immo ab eo tempore quo Reformatio Religionis, indeque in patria quoque nostra secutus felicior ejus status, lætiores litterarum quoque omnium faciem polliceretur, pauciores tamen majorum nostrorum fuerunt, qui sparsas monumentorum reliquias colligere, aut ea quæ Historiæ Patriæ illustrandæ inservirent, litteris mandare instituerent. Sed ea etiam quæ collecta tamen fuerunt, varii casus iniqui nobis eripuerunt; quo obscurior patriæ status pristinus atque fere incognitus, sensim evasit. In quibus primo quidem loco nominandum erit incendium istud ferale, quo arx Episcopalis *Kustö*, tempore Episcopi Aboënsis CONRADI BITZE funditus fuit deleta, atque insimul Capituli Archivum una cum omnibus Templi Cathedralis documentis in fumum & cinerem versa fuerunt (a). Quod vero unicum non est a nobis

(a) Cfr. JUUSTEN *Chronic. Episcoporum Finlandensium* Ed. Cel. Prof. PORTHAN p. 26. Minus accurate hoc incen-

bis deplorandum hujusmodi infortunium. Namque ipsa urbs Aboënsis, in qua utpote urbium Fennicæ præcipua, plurima pars collectaneorum litterariorum quæri deberet, adeo multis incendiis est vastata (b), ut spes antiquiorum monumentorum collectiones majoris molis superstitibus adhuc reperiendi, cuius in primo conquisitionis initio mox omnis evanescat. Præterea collectaneorum ad res Fennicas pertinentium jactura memorabilis accidit tempore Episcopi Aboënsis JOHANNIS OLAVI: cum, uti refert JUUSTEN (*Chronic. Episc. Finlandens.* p. 31.), Anno 1509 (c), exercitus Regis Danorum JOHANNIS I. Aboam ex improvise occuparet, totamque urbem hostiliter diriperet, Ecclesiam Cathedralē multis pretiosis rebus & *clenodiis* quam plurimis spoliando, & quod hic præcipue

A 2

cipue

dium A. 1459 contigisse, (nisi vitium sit Typographicum), in JUSLENI *Aboa vetere & nova* in *Præfatione* dicitur. Etenim pars quidem arcis circ. A. 1429 fuit combusta, sed præcipuum ac nocentissimum ejus incendium incidit in tempora Episc. CONRADI BITZE. Cfr. JUUSTEN l. c. p. 21, 26. RHYZELIUS (*Sviogotb. munit.* p. 116) Annum 1470 nominat,

(b) Quot incendia ad Annum usque 1700 subierit urbs Aboa, docet JUSLENIUS in *Aboa veteri & nova* p. 42.

(c) Hunc verum esse hujus vastationis annum, neque anno demum sequenti hoc accidisse, ut JUSLENIUS l. c. p. 38 putat, JUUSTENI auctoritate nixi, asserere non dubitamus.

cipue nominandum, *libros meliores* auferrent Dani; qua clade funesta, magnam quoque partem conquistorum hinc inde literariorum monumentorum res patrias illustrantium periisse, dubio caret. Anno insuper 1521 (d) urbs Aboënsis crudeliter direpta est a *Severino Norby* (e). His jam allatis accedit, quod variæ hostium, præcipue Russorum crudeles in Fennia populationes, non modo multa quæ a privatis hominibus in notitiam posterorum annotata fortassis essent, nobis sustulerint, sed varias etiam collectiones veterum documentorum publicas dissipaverint ac destruxerint. Etenim antiquissimis jam temporibus, quorum quidem ulla ad nos pervenit notitia, Russos, barbaram tum & incultam gentem, conjunctos cum aliis vicinis populis (Careliis, Estonibus &c.), sæpe expeditiones militares, quæ piraticæ haud raro fuerunt, in Finlandiam, expilationis prædæque capiendæ gratia suscepisse, relatum legimus. Atque licet propiores iis Fennix regionibus violentiæ eorum, maxime omnium expositæ sine dubio fuerint; tamen intimas quoque patriæ nostræ partes interdum infestarunt, ubique vestigia sua sanguinis ac stragis plena relinquentes. Antiquissima, cujus memoria ad nostra usque

(d) Non A. 1522, ut JUSLENIUS lib. & pag. cit. habet. Nondum edito *Chronico Juusteni*o, hujusmodi distinctius cavere licuit errores.

(e) JUUSTEN l. c. p. 33.

que tempora propagata est, irruptio eorum hostilis, incidit in Annum post Ch. n. 1198, quo jam anno incendio devastasse Aboam dicuntur (f). Tempore Episcopi Aboënsis MAGNI I. (circa finem Sæculi XIII:ti aut initium XIV:ti) Russos crudeliter perpopulatos fuisse Tavastiam, ex litteris discimus PETRI, Archiepiscopi Upsaliensis, Anno 1335 datis, & famosam illam de tribus aut quatuor pellibus ferinis Decimæ loco solvendis litem, inter Episcopos Aboënses & Tavastos diu agitatam, attingentibus (g). Neque multo post, scil. A. 1318 prædationes suas Aboam usque extenderunt; quam urbem Templumque Cathedrale una cum arce *Kustö* recens condita incendio vastarunt, atque Clenodia & privilegia Ecclesiæ Aboënsis, una cum plurimis aliis monumentis, flammis consumenda dederunt (h). Tempore quoque Episcopi BERONIS, *Balk* ab eisdem aliisque piratis (*Vitalianis* forsan?), Ecclesia Aboënsis maxima passa est damna (i). Neque dubitandum est, quia sæpius præterea Russi patriam nostram hostiliter invaserint; quamvis non nisi

(f) JUUSTEN l. c. p. 12.

(g) Hæ Litteræ, una cum aliis, idem suis suffragiis confirmantibus, exhibentur legendæ in Annotationibus Cel. FORTHAN ad JUUSTEN l. c. p. 212. not. (20).

(h) JUUSTEN l. c. p. 15, atque Annotationes Cel. FORTHAN p. 214. not. (23). & 217. not. (91).

(i) JUUSTEN l. c. p. 17. cfr. *ibid.*, p. 409.

generaliorum hujusmodi cladum ad nos pervenerit cognitio. Sic irruptiones eorum tempore infelicis istius unionis Calmariensis, Danis instigantibus factas, plures monumenta vetera commemorant. Atque etiam si interior Fenniae pars, post reformatam Ecclesiam ab hostilibus eorum conatibus multas per aetates fuit secura; tamen temporibus etiam Regum **GUSTAVI I. JOHANNIS III. & CAROLI X.** multae Fenniae regiones crudeliter ab iis fuerunt devastatae. Sed venimus jam ad ea tempora commemoranda, quorum tristis memoria saepe apud populares nostros adhuc revocatur; neque enim gravia, quibus tunc temporis affligebatur patria, mala hucusque plane sanari potuerunt. Scilicet ob diuturnam in patria dominationem Russorum hostilem, & alio respectu & eam ob causam initium hujus ad finem jam currentis Saeculi Fennis fuit damnosissimum, quod plurima pars veterum, ad illa usque tempora superstitionum, documentorum adeo periit, ut, quod mirari quis forsitan fatorem Fenniae ignarus posset, haud magna superstitia rerum Fennicarum etiam proxime superiori Saeculo gestarum (k). Quibus malis internas turbas temporibus Regum **MAGNI II. (filiique sui ERICI), AL-**

BER-

(k) cfr. *Er. Renström Historia Sveogothica deficiens & restaurata*, Diss. praef. SCARIN, p. 59. Quantam tamen fidem allatum ibi hac de re testimonium, e libro, qui *der Fluge Hofmeister* inscribitur, desumptum, mereatur, alii judicent.

BERTI &c, nec non SIGISMUNDO ac Patruo suo CAROLO de folio contendentibus excitatas, adungere merito debemus. Quæ sicut de Historia Fennica generatim, ita etiam de Historia nostra litteraria specialius eadem valent. Quare si patriæ historiam majores nostri negligentius curaverint, nostris temporibus tanto diligentius studendum est, ut in ea explicanda acris diligentia adhibeatur, in primisque de colligendis monumentorum veterum reliquiis, quæ ad illustrationem antiquioris Fennicæ conditionis apta adhuc supersint, populares nostri se sollicitos præbeant. Unde in variis editis opusculis & collectionibus haud pauca commemorata inveniuntur, quæ in Historia quoque Fennicæ litteraria ingentem lucem diffundunt. Verum tamen cum Historiam Fennicæ litterariam ex instituto ad hoc usque tempus condiderit nemo; nos specimen Academicum edituri, hanc præ ceteris materiem elegimus, ad quam ornandam, symbolam conferre studeremus, non virium nostrarum, sed præstantiæ argumenti respectum habentes, maximum laboris præmium reportaturi, si ad uberio rem rerum patriæ nobis carissimæ cognitionem diffundendam quodammodo conferre possemus. Neque igitur L. B. novi quid perfective heic expectet; quin e contrario multos opusculi nævos juvenili ætati speramus condonatum iri. Nec nisi primas quasi lineas ducere nobis proposuimus, relinquentes aliis, majore dexteritate pleniorique penu litteraria præditis, ut plene præclarum hoc exsequantur argumentum. §. II.

X Hodiernos Fenniae incolae ab antiquissimis retro temporibus hancce regionem non habitasse, sed aliquot, uti videtur, post Christum natum saeculis, ex vetustiori sua sede inter Caspium & Album Balticumque mare sita, huc immigrasse, Lapponesque, antiquissimos Finlandiae incolae, pedetentim depulisse, multis adeo argumentis jam est evictum, ut extra omnem fere dubitationis aleam positum videatur (a). Quando in hanc terram commigrarunt Fenni nostri, e primo jam egressi erant feritatis statu, quoniam rei non solum pecuariae operam dederunt, sed agriculturae etiam suo modo diligenter studuerunt; adeo ut in eos quadrare non possint, quae de Lapponibus forsitan, qui proprio sibi nomine Fenni olim nuncupabantur, scribit TACITUS (b): *Fennis mira feritas, foeda paupertas, non arma, non equi, non penates, victui herba, vestitui pelles, cubile humus, sola in sagittis spes, quas inopia ferri osibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, partemque praeda petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegan-*

(a) cfr. Prael. FR. MICH. FRANTZÉN Diss. *de Bircarlis*, Prael. Cel. PORTHAN ed. p. 1 sqq.

(b) *de moribus Germanorum* Cap. XLVI. Alii quidem loco *Fennorum* legunt *Fennios*; sed qui hi fuerint, dicere nemo potest.

tegantur. Huc redeunt juvenes, hoc senum receptaculum. Id beatus arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Quamvis autem majores nostros adeo ferrea ac miserabilis vitæ fors non premeret; a populo tamen litterarum ignaro, nullam notitiam artium (c), multo minus scientiarum exquisitiorem poscas. Atqui ut omnes fere antiqui populi, antequam artis scribendi notitiam sibi compararent, Poësin tamen, Musicamque cum ea conjunctam, excoluerunt; ita sua Fenni quoque nostri semper habuerunt carmina, quæ suo idiomate *Runot* adpellavere (d), neque Musicam variis instrumentis adhibitis, tractare neglexerunt (e); quæ tamen nec fabricam valde artificiosam prodidisse, nec teretibus nostri ævi Musicorum auribus placuisse, facile intelligitur. Quo in statu agrestiori rudiorique vixerunt, donec Rex Svecorum *ERICUS IX*, cognomine *Sandus*, expeditionem bellicam circiter A. 1156 vel 1157 in Finlandiam eum in finem susciperet, ut Fennos non modo Imperio suo subjiceret, sed ad

B

Reli-

(c) Instrumenta tamen, quæ ad agros colendos necessaria iis fuere, conficere sine omni dubio potuerunt.

(d) An vocabulum Fennicum *Runo* (Plur. *Runot*) ejusdem ac Svecicum *Runa* (Plur. *Runor*) sit originis, non quidem constat; at prorsus improbabile haud videtur.

(e) Nomina ejusmodi instrumentorum Fennis vernacula, nec a vicinis gentibus mutuata, hoc demonstrant: e. g. *Randele*, *nablium*, *Torni* &c.

Religionem etiam Christianam more illorum temporum, ferro atque armis converteret, qua expeditione sine dubio aliqua Fenniae pars (Fennia, uti videtur, proprie sic dicta, & Nylandia), ditioni Svecanae adjecta fuit. At in primis conditio Fennorum mutabatur, postquam celebris ille ac de Svecia optime meritus BIRGERUS JARL Anno 1249 Tavastiam occupavit, atque THORKILLUS CANUTI Careliam quoque A. 1293 subjugavit.

§. III.

Sub eo temporum tractu, quo Religio Romano-Catholica a majoribus recepta, aut potius iis obrufa, in tota Fennia principatum tenuit, Eruditionis scientiarumque eadem fere in patria nostra sine dubio facies fuit, ac quae in Svecia iisdem temporibus obtinuit. Negari quidem nequit, plures in Fennia quoque viros doctos hoc ævo eminuisse, qui præter Religionis Theologiaeque suae cognitionem, variarum scientiarum notitiam sibi comparaverint; attamen litterarum studia floruisse, nemo contenderit: quin potius veram eruditionem penitus defuisse qui existimet, minime eum errare arbitramur. Monachi enim ac sacerdotes, qui soli iis temporibus operam litteris dederunt, superstitionis contagione vehementer fuere inquinati; ubi vero superstitio regnat, ibi litterae semper frigent. Quae si de ceteris Europæ terris generatim loquendo merito pronuntiantur (a), longe certe majori

jori jure de Fennia nostra valent. Tempia, quorum magna pars adhuc superest b), exstruxere majores nostri, quo Deum missis canendis colerent, superstitionisque fascino plebs devincta teneretur; sed de institutionis negotio promovendo, ignorantiae tenebris dissipandis, scientiarumve utilium cognitione civibus suggerenda, pauci cogitarunt. Contra omni studio in id incubuerunt Romani Pontifices eorumque adflectae, ut ignorantiae, hujusque filiae, superstitionis vires roburque conservarent; quarum florem, egregium Hierarchiae Romanae praebuisse praesidium, Historia satis superque testatur. Attamen, iis in primis in litteris, quae futuro Ecclesiae Ministro inservirent, omnis in juventute instituenda cura non negligebatur. Sic non

B 2

fo-

(a) De Litteratura medii, quod vocant, aevi, alios ut taceamus, egregie more suo disputat, mortalibus rebus nuper ereptus, Celeberrimus nostro tempore Historiographus, WILH. ROBERTSON in opere praclaro: *the History of the Reign of the Emperor Charles V.* Volumine Primo; quem secutus est Cel. HALLENBERG, in libro quem inscripsit: *Nya Allmänna Historien ifrån början af Sextonde Århundradet* (Tom. I. Prolegom.), quod opus interruptum fuisse, merito dolemus.

(b) e. g. Templum S. Mariae prope Aboam, quod antiquissimum in Finlandia putatur, Cathedrale Aboënsis (circ. A. 1300 absolutum), Cathedrale Eorgoënsis (initio Sae. XV exstructum), paroeciae Hattula, antiquissimum in Tavastia, paroeciarum Nöufs, Ulfby, Wirmo, Wäno, Hauhö &c.

solum illis in *Monasteriis*, præcipue ordinis Dominici, quæ in Fennia exstructa fuere, juventutem quoque litteris imbutam fuisse, sed alias etiam *Scholas* nonnullas fuisse institutas, scimus. Quod ad *Monasteria* adinet, jam a primis vitæ solitariæ initiis, Monachis id incumbere negotii, ut non solum Deum precibus jejuniisque assiduis colerent, sed juventutem quoque instituerent. Atque tantum absuit, ut hic laudabilis mos obscuris istis mediæ ævi temporibus penitus evanesceret, ut potius omnis generis institutionem sibi solis quidam Monachorum ordines arrogarent. Itaque in Claustris nostræ quoque regionis Monachos hoc idem curæ sibi habuisse, non est quod dubitemus. Inter quæ Monasteria in primis memorabile est Monasterium S. Olavi, in gratiam Dominicanorum Aboæ exstructum. Aliud præterea Franciscanorum Monasterium hac in urbe constitutum fuisse, narrant rerum nostrarum scriptores; qui etiam aliorum passim in Finlandia conditorum memorant e. g. Coenobii Franciscanorum Raumensis, Brigittini Nådendahlensis, duorum Wiburgi institutorum, quorum alterum Dominicanorum, alterum Franciscanorum fuit, &c. Sed præter ipsa Monasteria, tempore Papistico in Fennia *Scholæ* etiam quædam vixerunt, juventutis institutioni dicatæ; quæ licet a *Monasteriis* diversas constituerent societates, cum iis tamen multis modis fuerunt conjunctæ. Trium hujusmodi *Scholarum Fennicarum*, Sæculis Reformationem antegres-

egressis conditarum, nobis superest noticia: Scholæ sc. *Aboënsis*, *Raumenfis* & *Wiburgensis*. Jam initio Sæc. XIV:ti *Aboæ* Scholam floruisse, ex Testamento colligimus *Henrici Tempill* A. 1350 dato, quod e Registro Ecclesiæ *Aboënsis* (*Åbo Domkyrkas Swartbok*) descriptum legitur in Annotationibus *Cel. PORTHAN* ad *JUUSTEN Chron. Episc. Finl.* p. 281. not. (188), ubi se antiquum *Scolasticum Aboënses* (h. e. antea Scholæ *Aboënsis* Præfectum s. Rectorem) ipse vocat; quod litteræ *Birgeri* A. 1359 exaratae, & in eodem Registro asservatae confirmant, qui *Curatus altaris beati Virginis in Abo*, & *Provisor scolarium ibidem* audit. (c). Schola quæ *Raumoa* floruit, *Collegii Raumenfis* nomine celebris, & *Monasterio Franciscanorum* associata, quo tempore initium habuerit, prorsus nescimus, neque ulla ante medium Sæculi XV:ti ejus vestigia deprehendimus. Antea vero, nempe initio memorati jam Sæculi, Schola *Wiburgensis* condita videtur; certe *Monasterium Dominicanorum Wiburgense*, cui hæc Schola adjuncta fuit, centum jam annis ante viguit. Præter quas Scholas, in aliis quoque *Fennia* urbibus Scholas puerili ætati informandæ sensim fuisse conditas, verisimile putes, quamvis earum, utpote minus celebrium, nulla ad nos pervenerit memoria. Sed de indole laudeque Scholarum *Fennicarum*

(c) cfr. *Annett*; *Cel. PORTHAN* ad *JUUSTEN* l. c. pag. 260. not. (164).

rum adeo memorabile atque honorificum habemus testimonium in Bulla a *Johanne* Ulixbonensi, Cardinale, A. 1412 data (d), ut nobis temperare non possimus, quin brevem ejus faciamus mentionem. Ex laudata enim Bulla discimus, & plures Scholas eo jam tempore in Fennia viguisse, & tantæ eas fuisse celebritatis, ut non solum ex Dioecesi Aboënsi, verum etiam ex aliis Dioecesibus (ex Svecia?) Scholares illas frequentaverint, & *artium trivialium exercitiis institerint*. Ex quo præclaro, ab ipsa Roma profecto, testimonio, sequitur, Scholas Patriæ nostræ sub dominatione Papatus, non modo meliores sui ævi Scholas æquasse, sed multas quoque earum celebritate superasse. Adeoque neque occasio juventuti Patriæ defuit, ea discendi, quæ in primis ad munera Sacerdotalia obtinenda necessaria sibi fuere. Attamen haud pauci juvenes, ea quam in patria accipere poterant, institutione haud contenti, ad exteras deinde oras iter susceperunt, satis intelligentes, & eruditionis penum, multas terras invifendo auctum iri, & longioris temporis absentia non solum auctoritatem eximiam, sed etiam viam ad magnos honoris gradus longe faciliorem sibi aperiri. Fennos nostros jam initio Sæculi XIV:ti Parisios adiisse, inde colligimus, quod *Curatus* quidam parœciæ *Tenala*, nomine *Conradus* circ.

(d) cfr. Cel. PORTHAN ad JUUSTEN l. c. p. 427. not. (326).

circ. A. 1337 Magister vocatur; quod indicat illum Parisiis hunc honoris gradum sibi acquisivisse. Decem annis post, inter Canonicos Ecclesiæ Aboënsis nominatur *Conradus*, qui adeo magnæ famæ fuit, ut in Universitate Parisiensi fuerit Procurator Nationis Anglicæ (ad quam Sveci, etiam ac reliqui Septentrionis filii, litteris ibi studentes pertinebant) (e). Plurimi quoque Episcoporum Finlandiæ veterum, exterarum Academiis studiorum gratia, adierunt juvenes, indeque honoribus Magisterialibus ornati, domum redierunt. Sic narratum legimus de JOHANNÉ PETRI, natione Westmanno, eum & domi & peregre litterarum studio se dedisse, antequam sedi Episcopali apud nos admo-
veretur; qui e vivis abiit A. 1370. BERO *Balk*, isdem Aboënsis Episcopus, qui mortuus est A. 1412, Magister Pragæ aut Parisiis fuerat renunciatus; & celebris ille MAGNUS OLAVI *Tavast*, qui tandem pedum Episcopale Aboënsis gesit, & vitam cum morte A. 1452 commutavit, Magistri nomen in Pragensi Academia sibi acquisivit. Hujus sororis filius atque in minus Episcopale successor OLAVUS MAGNI (f), qui

(e) Cel. PORTHAN ad JUUSTEN-I. c. p. 330. not. (270).

(f) Episcopum hunc, *Olavum Magni*, non, ut vulgo, *Olavum Henrici* nuncupari debere, pro singulari, qua nos amplexus est, benevolentia nos docuit Cel. Prof. PORTHAN, hoc assertum liquido demonstraturus in sequentibus, a se edendis, Annotationum ad *Chronicon Juusteanum* articulis.

diem obiit supremum A. 1460, non solum Magister Parisiis creatus, sed eo quoque honore propter eruditionem suam ibi est dignus habitus, ut Lector primum Ethicorum & Theologiæ Baccalaureus, dein Rector quoque Universitatis constitueretur. CONRADUS BITZE, MAGNUS NICOLAI, LAURENTIUS MICHAËLIS cognominæ *Suripâ*, & JOHANNES OLAVI, qui omnes Episcopi Aboënses fuere, ad peregrinas Academias studia sua non sine successu coluerunt. Atque in primis Sæculo XV:to multos fuisse, qui exteras Universitates (Parisiensem & Pragensem) peterent, magnus ille Magistrorum qui inter Prælatos Ecclesiæ Fennicæ conspicitur hoc tempore numerus clare demonstrat; qua de re Lectoribus consulere licet Cel. PORTHAN Annot. ad JUUSTEN l. c. p: 476. Et si supponamus, id quod valde nobis videtur verisimile, non solum non omnium ex gente Fennica Magistrorum ad nostram pervenire potuisse notitiam, sed etiam multo majorem eorum fuisse numerum, qui peregrinas licet litterarum sedes petentes, ejus tamen nec eruditionis essent nec opulentix, ut honores Academicos sibi acquirere valerent; sequitur ut Fennia nostra iis jam temporibus viris pro temporum ratione eruditis haud caruerit. Quæ tamen omnia eum in finem non attulimus, ut litteras veramque eruditionem apud nos vere floruisse inde colligeremus, sed quo patriam nostram multis aliis Europæ partibus etiam tunc temporis palmam non concessisse, ostensum

sum iremus. Sicut vero discipulos hos doctoribus suis similes fuisse jure existimamus; sic melior sane apud nos quam alibi litteraturæ hoc ævo non fuit facies. Ad cæcam fidem Religioni, nequissimis depravatæ commentis tribuendam homines adducebantur; scientiarum Philosophicarum cursus brevissimis, nec doctrinis admodum frugiferis, vulgo absolvebatur; & Theologia & Philosophia nugis quisquiliisque Scholasticorum fuerunt refertæ; scrutatio naturæ plane negligebatur: atque cum insuper libertas philosophandi deesset, non potuit non accidere, ut nec sanæ philosophiæ studium vigere, nec ceteræ scientiæ ea, quæ par est, tractari diligentia possent.

§. IV.

Initio Sæculi XVI. ti clara illa lux, quam reformatione Religionis in Germania auspicienda D. MARTINUS LUTHERUS accendit, lætissimos suos radios brevi post per nostram quoque patriam disperfit. Quam felicem in Religione puriori tradenda operam apud nos inchoavit Mag. PETRUS SERKILAX, ac prospero cum successu continuarunt viri egregii, qui impensis Episcopi MARTINI SKYTTE, ad exterarum Universitates, in primis Wittebergensem, proficiscebantur, indeque saniores cælestes doctrinas tradendi rationem domum reportarunt (a). Neque, quod pri-

C mo

(a) Hi numero octo fuerunt, scilicet: MICHAËL AGRICOLA & PAULUS JUUSTEN, qui tandem dignitati Episcopali A-

mo loco nominandum erat, Rex de Svecia immortaliter meritis GUSTAVUS I. qui ab superstitionibus Papisticis Ecclesiam Svecanam liberavit, Fenniam minore complexus est favore paterno. Ab hoc igitur tempore nova eaque lætior incipiebat periodus, a qua initia præcipua crescentis magis magisque eruditionis in patria florisque litterarum sunt numeranda. Hic enim gloriosissimæ memoriæ Rex, qui multiplici adeo ratione posterorum gratiam & venerationem meretur, de eo quoque vehementer fuit sollicitus, ut succrescenti juventuti non deesset occasio utilium scientiarum notitiam sibi comparandi. Quam curam ad Fenniam extendens, Scholæ etiam Aboënsi multa favoris documenta dedit. Quæ Schola, Cathedralis nomine insignita (b), per centum postea annos

boënsi admoti sunt, CANUTUS JOHANNIS & ERICUS HERMÆUS, qui post alia officia administrata Antislites Wiburgensis Diœceseos fuerunt constituti, JACOBUS TEITUS, de quo præterea nihil certi scimus, MARTINUS TEITUS, cui Principum Reg. juniorum educandorum cura fuit tradita, SIMON denique HENRICI *Wiburgius* & THOMAS FRANCISCI, quibus tribus postremis longa vitæ frui concessum non fuit usura. Cfr. JUUSTEN I. c. pag. 36, 37.

(b) Schola hæc Cathedralis in quatuor classes fuit divisa, nempe in Rhetoricam, Grammaticam, Donatisticam & Alphabeticam sive Elementarem. Juventutis magistri sex fuerunt, cfr. Ccl. *BELMARK Historia Reg. Academiæ Aboënsis* p. 6.

nes præcipuum Fennicæ fuit Lyceum, neque eruditione docendique dexteritate claris Doctoribus caruit, in quibus præcipue nominandi nobis veniunt MICHAËL AGRICOLA (c), & PAULUS JUUSTEN (d), quorum uterque munere tandem Episcopali ornatus fuit.

C 2

At-

(c) Hic beatæ memoriæ vir in edendis libris, Ecclesiæ Fennicæ usui inservientibus, sedulam posuit operam. Exemplo esse possunt: Liber precum Fennicus, auctore AGRICOLA, impress. Holmiæ 1544, 8.o. Novum Testamentum Fennicæ, ab eo translaturum, Ibid. 1548, 4.o. Rituale Ecclesiasticum Fennicum (Räsistirja) interprete AGRICOLA editum Ibidem 1549. Psalterium Davidis a PAULO JUUSTEN in Fennicam linguam translaturum, & curante AGRICOLA editum Ibid. Anno 1551. De quibus & ceteris libris Ecclesiasticis Fennicis in primis egregie, pro more suo, commentatus est Reverendiss. Archi-Ep. MENNANDER in Oratione in Synodali Conventu Aboæ 1775 habita, sed adhuc typis non vulgata.

(d) PAULUS JUUSTEN auctor est Chronici Episcoporum Fianlandensium, quod primus vulgavit Ill. NETTELBLADT (in *Schwedische Bibliothek, Erstes Stück, N:o 2, pag. 62-90*), jam vero iterum cum Annotationibus uberrimis editum a Cel. Prof. PORTHAN, cujus operis XXX Particulæ hucusque prodierunt. Præterea doctus hic diligensque Episcopus (JUUSTEN) sub sua in Russia captivitate, *Analysin Evangeliorum Dominicalium totius anni* concinnavit, cujus libri Manuscriptum servatur in Bibliotheca Academica. Narrationem quoque ejus de legatione sua Russica tribus Dissertationibus a. 1775 typis excudi curavit Cel. PORTHAN.

Atque horum quidem aliorumque Doctorum (e) eruditio ad augendum Scholarium numerum non parum contulit, quem magnum satis fuisse multa suadent argumenta, licet JUSTANDRO (f) haud facile credamus, qui ultra mille Scholarium post tempora Monachorum in Schola Aboënsi litteris studuisse perhibet (g).
 Alte-

(e) Quorum in numero fuit e. g. Mag. MARCUS HENRICI HELSINGIUS, qui sub finem Sæc. XVI:ii & initio Sæc. XVII:mi Rector Scholæ fuit, cujus superest *Compendium Astronomicum*, Lib. I. continens Doctrinam Sphæricam, quod opusculum una cum *Analyfi Logica*, cum *præcipuis Locorum doctrine observationibus*, *Epistolæ Pauli ad Titum*, ab eodem HELSINGIO litteris consignata, servatur Manuscriptum in Bibliotheca Academica.

(f) *Orat. de quibusdam Antiquitatibus Abogicis* p. 7.

(g) De hac Schola cfr. Historiam Ejus in Novellis Aboënsibus pro Anno 1772 p. 60 seqq. exhibitam. In Catalogo, qui ibi p. 89 sqq. legitur, Rectorum Scholæ prætermisli sunt nonnulli, e. g. M. ERICUS HERKEPÆUS, alumnorum MARTINI SKYTTE supra commemoratorum unus, qui postquam circiter duodecim annos Scholam rexerat, A. 1568 Episcopalem Wiburgensium Cathedram ascendit (cfr. de hoc Novellæ Aboënses A. 1793 N:o 1.); & M. GREGORIUS MARTINI TEITTUS (de quo tamen cfr. Nov. citat. A. 1772 p. 125 sq), illius forsan MARTINI TEITTI, qui inter Alumnos Skyttianos recensetur, filius? quem Rectoris munus A. 1593 gessisse & inter Prælidis Affectores in Concilio Upsalienti locum obtinuisse, A. vero 1601 Pastorem fuisse Ecclesiæ Aboënsis, & circ. A. 1615 e vivis excessisse, scimus. cfr. Cel. PORTHAN *Historia*

Altera in patria Schola, Sæculo XVI:to commemorabilis, est Wiburgensis, quæ in ea urbe a tempore inde Reformationis donec in Gymnasium commutaretur, floruit. (h). In aliis etiam Fennicæ urbibus nonnullis Scholas fuisse institutas, in quibus juvenus initiis litterarum erudiebatur, a vero non abhorret; quamvis earum exiguam admodum aut nullam habeamus notitiam. Neque vero fervor ille, exteris visitandi Academiis, abrogata Pontificis Romani in religionem Fennorum potestate, evanuit; sed quamvis Parisiensem Universitatem adire desierint nostrates, ad Academiis tamen Germanicas, præ ceteris Wittebergensem, utpote Lutheranæ doctrinæ præcipuam tunc temporis sedem, eo cupidius se contulerunt. In quibus hoc tempore eminuit Doctor JOHANNES RAUMANNUS, Prof. Prim. Upsaliensis, qui, natione Fenno, post studia peregre peracta, Marpurgi A. 1604 Theol. Doctor fuit declaratus, sicque primus omnium Svecorum, qui post reformationis

C 3

tem-

Bibliotheca Reg. Acad. Aboëns. p. 12. not. (g). & pag. 38. not. (m).

(h) Et hujus Scholæ, & Wiburgensis, Borgoam postea translati Gymnasii, uberiores notitiam suppeditabit Patris mei (Theol. Lectoris ad Reg. Gymnasium Borgoënsis) Mag. MAGN. JAC. ALOPÆI adhuc in MS:to latens Historia Gymnasii Borgoënsis, quæ cum brevi prælo committenda, longiore Scholæ hujus descriptione jam supersedeo.

tempora vixerunt, hunc honoris gradum attigit. (i). Eidem ad exteras proficiscendi oras studio obediverunt Mag. JACOBUS FINNO, Pastor Aboënsis, qui sub finem Sæc. XVI:ti vixit; Mag. GABRIEL MELARTOPÆUS, qui Episcopali apud Wiburgenses honore ornatus, obiit 1641; & alii. Quibus rebus efficitur, non tantum occasionem litterarum discendarum Sæculo XVI:to in patria longe fuisse ampliolem, litteraturæque statum lætiores ac tempore Papistico; verum etiam de multis Fennis egregia doctrina præditis ævum hoc gloriari posse. Neque tamen GUSTAVI I. filios, aliis quippe curis distractos, institutionis negotium pro rei dignitate in Finlandia promovendum, maximæ curæ habuisse, hucusque doceri potuit. At vero Regem JOHANNEM III omnem Scholæ Aboënsis curam non neglexisse, ex Litteris ERICI HERKEPÆI (Rectoris Scholæ) Latina lingua scriptis, huicque Regi misis perspicitur, quæ adeo memorabilis sunt argumenti, ut omnino dignæ sint, quæ typis hoc loco exscribantur:

Illustrissime Princeps & Rex clementissime. Merito incolæ regni istius, qui sana mente reguntur, immortales gratias Deo optimo maximo agere debent, quod Vestram Majestatem ex angustiis liberaverit, & in gradum majestatis restituerit. Nisi enim Vestra Majestas sic nobis nunc restituta fuisset, & belli præsentis incendium extinxisset, metuentum,

(i) GEZELII *Biograph. Lexicon öfver Namnk. och Lärde Svenske Mån. P. 2. p. 356. sq.*

endum, ne ruinis & dissipationibus majoribus Respublica Sue-
dica labefactata & tandem everſa periret. Ut igitur Deus
hoc malum a nobis avertat, & nos sub obedientia Veſtræ
Majeſtatis tueatur, precor ut tribuat Veſtræ Majeſtati longe-
vam gubernationem & in ea perpetuo falices ſucceſſus, ut
vel ſic glorificetur Deus per Veſtræ Majeſtatis regni admi-
niſtrationem, & homines pacifice & tranquille ſub ea vi-
vant. Deinde Veſtram Majeſtatem per Deum immortalem
oratum habeo, ut mihi propitius & clemens Dominus eſſe ve-
lit, ac meam juſtam querelam, quam ad Veſtram Majeſtatem
aſſero, æqua latec perpendere. Eſt autem hæc: Veſtra Ma-
jeſtas ante duodecim aut tredecim annos me in Rectorem
Scholæ Aboenſis conſtituit, cui pro mei ingenii mediocritate
ſic præſtuleram, ut eccleſia fideles & idoneos adhuc miniſtros
habeat, mei Rectoratus tempore inſtitutos, quamvis malevoli
meam qualemcunque diligentiam & exiſtimationem calumniis
ſepe obſcurare tentarunt. Nec porro lateat Veſtram Maje-
ſtatem, quod ante biennium cepi tradere inventuti initia Græ-
cæ lingue, quod ſtudium intellexi non prorsus inane eſſe in
nonnullis auditoribus; malevoli autem metuentes ne aliquid
gloriæ aut exiſtimationis huiusmodi conatus mihi parerent,
ſtatim ceperunt querere occaſiones removendi me ab officio
Scholæ adminiſtrande. Itaque hoc currenti anno ex inſidiis
adorti, ab officio Rectoratus me removerunt, conſtituto alio
quodam neophyto ſacerdote in Rectorem, non data mihi alia
proviſione. Nunc igitur incertis ſedibus vagabundus ſine of-
ficio & beneficio erro. Hanc gratiam pro moleſtiis quas ſu-
ſtinni in puerorum inſtitutione, tota illo tempore quo Recto-
ris officio ſungebar, reddiderunt. Vehementer & ſtudioſe
Veſtram Majeſtatem ſupplex imploro, ut mihi decernat ad-
miniſtrationem officii apud Aboenſes, nimirum in hunc uſum
& finem, ut publi ſcholæſticæ quæ ibi Muſas colit, initia Græ-
cæ lingue diſcendæ tradam, ſicut cepi cum adhuc Rectoris
officio

officio fungerer, nec puto piis & eruditis ecclesie doctoribus alienum videri a recta & sana iuventutis institutione, statim ab ipsa prima etate, quando iuniores latine discere incipiunt, simul etiam Græci sermonis cognitionem paulatim eis insillari. Hæc enim consuetudo in scholis particularibus Germaniæ, ubi respublicæ & ecclesiæ sunt recte institutæ, servatur, ut pueri discentes latinam Grammaticam, statim etiam imbuantur in Græca. Postremo Vestram Majestatem oro, ut redditus quos hæcenus a Vestræ Maiestatis munificentia habueram, adaugeat: quia parva illa accidentalialia, ut didachtra quæ a Scholasticis Rector sublevare solet, postquam ab officio Rectoris remotus sum, mihi adempta sunt. Deus optimus maximus omnium beneficiorum retributor recompensabit Vestræ Maiestati hoc beneficium & reliqua omnia ingentia & eximia erga me beneficia: & precor Deum æternum, ut Vestra Maiestas Nestorios Nestorios vivat in annos, una cum illustrissima principe conjuge, & hæredibus Vestræ Maiestatis quam felicissime.

Vestræ Maiestati

addictissimus

ERICUS
HERCHEPE.

Cfr. præterea de his Litteris Novellæ Aboenses hujus anni N.º 1.